

УДК 904(477) «9/12»

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДАВНЬОГО ГАЛИЧА (ЧЕРВЕНЬ – ВЕРЕСЕНЬ 2000 Р.)

Володимир БАРАН

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України,
провідний науковий співробітник відділу української етнології НДІУ

Богдан ТОМЕНЧУК

кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології й археології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Анотація. У статті аналізуються польові дослідження давнього Галича (Крилоського городища), проведені у червні – вересні 2000 р. археологічною експедицією під керівництвом В. Барана і Б. Томенчука. У Крилоському городищі було продовжено дослідження привальної території та відкрито залишки частини дерев'яного палацу Ярослава Осмомисла.

Ключові слова: Україна, українці, давній Галич, Крилоське городище, археологічні дослідження, артефакти.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ДРЕВНЕГО ГАЛИЧА (ИЮНЬ – СЕНТЯБРЬ 2000 Г.)

Владимир БАРАН

доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент НАН Украины,
ведущий научный сотрудник отдела украинской этнологии НИИУ

Богдан ТОМЕНЧУК

кандидат исторических наук, доцент кафедры этнологии и археологии
Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника

Аннотация. В статье анализируются полевые исследования древнего Галича (Крылосского городища), проведенные в июне – сентябре 2000 г. археологической экспедицией под руководством В. Барана и Б. Томенчука. В Крылосском городище были продолжены исследования привальной территории и открыты остатки части деревянного дворца Ярослава Осмомысла.

Ключевые слова: Украина, украинцы, древний Галич, Крылосское городище, археологические исследования, артефакты.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES OF ANCIENT HALYCH (JUNE – SEPTEMBER 2000)

Volodymyr BARAN

Doctor of Historical Sciences, professor, corresponding member of NAS of Ukraine,
leading researcher of the Ukrainian Ethnology Department of RIUS

Bohdan TOMENCHUK

*Candidate of Historical Sciences, associate professor of Chair of Archaeology and Ethnology,
V. Stefanyk Carpathian National University*

Annotation. *This article analyzes the field studies of Ancient Halych (Krylos hillfort) conducted in June – September 2000 by archaeological expedition of Halych National Reserve under the direction of V. Baran and B. Tomenchuk. In Krylos hillfort the research of territory around the rampart was continued and the remains of wooden palace of Yaroslav Osmomysl were discovered.*

Key words: *Ukraine, Ukrainians, Ancient Halych, Krylos hillfort, archaeological researches, artifacts.*

Галицька постійно діюча археологічна експедиція в 2000 р. продовжила дослідження на території Крилоського городища – дитинця княжого Галича (с. Крилос, Галицький р-н, Івано-Франківська обл.).

Роботи проводилися з 1 червня по 1 вересня 2000 р. за участю студентів-практикантів II курсу історичного факультету Прикарпатського університету. В роботі експедиції брати участь науковці Івано-Франківського краєзнавчого музею (відділ археології) та О. Мельничук з Національного заповідника «Давній Галич».

Під час археологічних розкопок 1999 р. досліджувався оборонний південний вал та було виявлено 4 будівельні горизонти: фракійський гальштат; X ст.; XII–XIII ст.; XVII ст. На внутрішньому схилі цього валу дослідниками було віднайдені великі комплекси з 12 глиняних печей кухонного призначення, які датуються XII–XIII ст. Багато цікавих знахідок дозволило вченим продовжити дослідження привальної території у цій ділянці розкопу № 26, який був закладений ще у 1998 р. Його розмір 12x20 м, він знаходився на віддалі 17 м на пд. зах. від приміщення музею і 40 м від розкопу №5.

Розкопом була фактично охоплена площа на всю ширину спланованого основного валу дитинця Крилоського городища. Розкоп шириною 24 м був

поперечним розрізом валу. Дослідження в межах розкопу в цілому закінчено в 1999 р., а в 2000 р. його було продовжено на північ в межах кв. 11-15 і кв. В-Е. Таким чином, розмір повного розкопу сягав 7x8x6,5x8 м. Кв. 10 на всю ширину було залишено як бровку між новим і старим розкопом.

Верхні шари розкопу являють собою продовження північного, внутрішнього, схилу валу. Він досить пологий. Чергуються пласти насипу темної землі і глини з включенням каміння, глиняної обмазки, тваринних кісток і фрагментів кераміки. Зокрема, у верхніх шарах насипу керамічний матеріал часу пізнього середньовіччя. На глибині 0,80 – 1 м від сучасної поверхні з'явилась кераміка XII – XIII ст. Пізньосередньовічні пласти насипу відділені від шарів XII – XIII ст. вуглистими прошарками з окремими лінзами сильно обпаленої глини. Під ними ідуть темні та глинисті прошарки. На глибині 1,8 м починається передмастерик. В кв. II-Е, у стінці розкопу, чітко простежуються вуглисті прошарки з розвалом печі XIII ст. (№1). Її довжина 1,20 м, товщина череня 5 – 7 см. Піч заходить у стінку. На віддалі 0,7 м, на схід від даної печі, відкрито розвал входу до печей, виявлених у попередніх розкопках. Він займав більшу частину кв. II-Е, частково заходив у бровку кв. I-10. Розміри

розчищеної частини розвалу умовно №1-1,20x1,70 м. Розвал, можливо, є перекриттям печі. Являє собою шар глиняної обмазки. Під ним розчищено велику кількість тваринних кісток, кераміки.

У кв. 12/Е, на глибині 1,60 м від сучасної поверхні, в західній частині розкопу чітко простежується лінзовидний вуглистий прошарок товщиною 0,15 м і шириною 0,90 м. Це, очевидно, залишки печі №2. До неї прилягає передпічна споруда (№2) видовженої форми довжиною 3 м і шириною 1,5 м. Вона полого опускалась вниз, до печі №2, її заповнення: обпалена глина, вуглистий прошарок, обпалене каміння, кістки тварин та фрагменти кераміки. Напрямок споруди – із сходу на захід. Очевидно, це був підхід до печі №2. Під час розкопок 1999 р. на цій ділянці виявлено більше десяти печей, які функціонували одночасно.

У наступних квадратах (13-15/Е) західна стінка похило опускається вниз, а її прошарки темної землі і глини прорізані вуглистими лінзами та шаром обпаленої глини товщиною 0,20 – 0,30 м. Він відділяє верхній пізньосередньовічний горизонт від нижнього, XII–XIII ст., та більш раннього. Цей профіль стінки характеризує внутрішній насип валу. Він закінчується (по ширині) в кв. 13/Е. На віддалі 3 м, на північ від кам'яного насипу валу (X–XI ст.), виявлено сліди заглибленої споруди з керамікою XI–XII ст. Ця споруда (№1) заходить у північну стінку розкопу. Вона вкопана в материк на глибину 1,40 м від денної поверхні і 3,20 м – від сучасної і орієнтована по лінії схід-захід.

У кв. II/Д, на глибині 2 м від сучасної поверхні, відкрито сліди ще одного входу (№3), поєднаного з попереднім (№2). Його довжина (з півночі

на південь) перпендикулярна до попереднього, що тягнеться зі сходу на захід 1,5 м і шириною 1,30 м. На рівні материка він позначений вуглистими прошарками та залишками вимостки з крупного річкового каміння. Далі на схід, у кв. 11-14/Г-Д, верхні шари пізньосередньовічного валу, що у кв. II/В-Г прорізані до глибини 1,50 м, перекривають залишки згорілої споруди у вигляді дрібних кусків обпаленої глини і крупних кусків обгорілих плах, вугликів і сажистого прошарку, які супроводжувались керамікою XII–XIII ст. Це сліди, очевидно, якогось навісу. Його спалені залишки товщиною до 0,20 м залягали на глинистих пластах насипу валу. Контурів цілої споруди виявити не вдалося.

Найважливішою частиною результатів цьогорічних розкопок є відкриття в куті розкопу (кв. В/11) частини тесаної обгорілої колоди шириною 0,25 м, товщиною 0,20 м, зверху перекритої суцільним шаром з великих кусків глиняної обмазки з відбитками тесаних дерев'яних плах. Обгоріла колода знаходилась у спеціально викопаній траншеї, із зовнішнього боку підсипаній чистою глиною, шириною 0,25–0,30 м, на глибину 0,25–0,28 м (очевидно, на товщину колоди). Один кінець колоди, яка спрямована по лінії північ-південь (відхилення 15°), заходить у східну стінку розкопу, другий – у бровку. Виходячи з того, що в попередні роки в одному з розкопів (південніше нашого) вже були виявлені дерев'яні підвалини якоїсь будівлі, можна вважати, що ми відкрили підвалини її західного крила. Є підстави припускати, що на сьогодні відкриті різні, але конструктивно зв'язані частини дерев'яного палацу Ярослава Осмомисла. Важливість цього відкриття вимагає особливої

уваги та державного фінансування для майбутніх археологічних досліджень.

Підвалина розміщена на глибині 1,50 м від сучасної поверхні під ямою, заповненою гашеним вапном. Над підвалиною, за межами ями з вапном, у розрізі стіни розкопу йде шар згаданої вище обмазки (товщиною 10–15 см), а над нею – шар темної землі (товщиною 0,50–0,60 м), насиченої дрібними кусками сильно обпаленої глиняної обмазки, вугликами, камінням, сажистими прошарками. Вище на 0,50 м на цьому пласті залягає суцільний шар із кам'яних тесаних блоків. Складається враження, що це фундамент пізньої будівлі (можливого періоду митрополії XII–XIV ст.), який повторює конфігурацію більш ранньої дерев'яної палацової споруди.

Поруч із підвалиною дерев'яного палацового будинку, на віддалі 16 см від глиняної зовнішньої підсипки, виявлено серію стовпових ямок діаметром 0,30 м. Вони заглиблені в материк на 10 см. Всього розчищено 2 ями. Віддаль між ними 1,7 м. Призначення стовпових ям: основа дерев'яних стовпів, які підтримували другий поверх палацу. Остаточні висновки можна буде зробити після повного відкриття даного об'єкта. Слід відзначити, що аналогічні конструкції були виявлені і в північній частині будівлі.

Горизонт, на якому відкрито підвалини палацової будівлі, понижується у північній частині розкопу відповідно до пониження рельєфу тогочасної денної поверхні.

У кв. 13-14/В відкрито (частково) підвальне приміщення. На глибині 2,50 м розчищено обгорілу плаху шириною 0,08 м і товщиною 0,05 м, можливо, залишки згорілої стінки підвального

приміщення, яке заходить у східну стінку розкопу. Встановлено, що підвалини самої будівлі знаходилися в темному прошарку, на якому покладено описаний вище кам'яний фундамент з окремих блоків. Заповнення підвального приміщення виділяється глинистою сумішшю товщиною 0,90 м з великою кількістю вкраплень глиняної обмазки і вугликів.

Поруч, на захід від описаного вище підвального приміщення, розчищено сліди ще одного аналогічного приміщення. Воно займає кв. 14/Г-Д і заходить у північну стінку розкопу. На глибині 3,20 м від сучасної поверхні виявлено обвуглену плаху, перпендикулярно сплановану відносно попереднього підвального приміщення. Заповнення, що простежується у північній стінці, аналогічне заповненню, описаному у східній частині розкопу. Відкриті залишки будівлі і підвальних приміщень вимагають подальших досліджень.

У кв. 13 Е, на глибині 1,60 м від сучасної поверхні, в передматериковому горизонті розчищено залишки глиняної печі, можливо, XI – XII ст. Її діаметр 0,80 м. Стінки збереглися на висоту 0,15 м від рівня череня. Товщина череня 3–5 см. Над заповненням печі знайдено частину жорнового каменя. Устя печі із заходу. Піч знаходиться на віддалі 1 м на південь від стінки напівземлянки, з якою, можливо, становила один комплекс.

Цікаве ще одне спостереження. Під насипом південного схилу валу на цій ділянці немає культурного шару. Отже, складається враження, що основа насипу валу лежить на знівельованому майданчику, який тут становить передматериковий горизонт.

Таким чином, найважливішою частиною результатів археологічних

розкопок 2000 р. є відкриття частини тесаної обгорілої колоди, перекритої зверху суцільним шаром з великих кусків глиняної обмазки з відбитками тесаних дерев'яних плах. Ця дерев'яна колода знаходилась у спеціально викопаній і підсипаній чистою глиною траншеї з зовнішнього боку розкопу. Один її кінець був спрямований по лінії північ-південь і заходив у східну стінку

розкопу, другий – у бровку. Виходячи з того, що в попередні роки в одному з розкопів (південніше цього) вже були виявлені дерев'яні підвалини якоїсь будівлі, можна вважати, що було відкрито підвалини її західного крила. Є підстави припускати, що на сьогодні віднайдено різні, але конструктивно зв'язані частини дерев'яного палацу Ярослава Осмомисла.

V. Baran, B. Tomenchuk

Archaeological Researches of Ancient Halych (June – September 2000)

Abstract

In 2000 Halych permanent archaeological expedition continued researches of Prince's stronghold in Krylos hillfort (the village of Krylos of Ivano-Frankivsk region Halych district). The works were conducted from June to September 2000 with the involvement of the second year practical students of Historical Department of Carpathian National University. Also the researches of Archaeological Department of the Ivano-Frankivsk Regional Museum and O. Melnychuk from the National Reserve «Ancient Halych» took part in the expedition. Owing to arrangement of the square of Krylos hillfort there emerged a necessity of research of that part of the Prince's town. During archaeological excavations in 1999 in the course of research of southern defensive rampart there were discovered 4 construction levels of different periods: the Thracian Hallstatt culture, 10th century, 12 – 13th centuries, 17th centuries. On the inner slope of the rampart the researchers have discovered a large complex consisting of 12 mud stoves dated to 12th – 13th centuries. A great number of interesting discoveries allowed planning research of the territory around the rampart in this part of excavation № 26 that was established as early as in 1998. The excavations conducted in 2000 have covered almost the whole main rampart of stronghold of the hillfort. During the excavations a part of a hewn burnt log bridged over by clay layer with the marks of hewn wooden blocks has been discovered. The wooden log was located in a special trench with clean clay in outer part of the excavation. One extremity of the log was north-south directed and approached east wall of the excavation; other got to its shoulder.

As in prior years the wooden grounds of a building to the south of this excavation were discovered we may consider that those were the grounds of its west wing. At the moment it's possible to identify different but structurally connected parts of wooden palace of Yaroslav Osmomysl.